Ensembleworkshop Van der Staak

De winst van het amateurconcours op het Gitaarfestival Nordhorn had me een interessante prijs opgeleverd: deelname aan de ensembleworkshop van het Pieter van der Staak Festival. Een mooie gelegenheid om mijn avonturen op dit festival te boek te stellen.

Terug in de Tijd

De naam Pieter van der Staak roept waarschijnlijk bij menigeen vragen op. Wie was hij en waarom is er een gitaarfestival juist aan hem gewijd?

Ik hoorde zijn naam voor het eerst begin negentiger jaren. Gerda Meijer en ik hadden juist het Granados Duo opgericht en onze eerste optredens gehad. Gerda's echtgenoot Frank Meijer, de bekende gitaardocent uit Hengelo en toen nog lid van het Segovia Gitaarkwartet, had contacten met Radio Oost voor een interview rond de gitaar in Twente. Het leek Frank leuk dat wij wat gitaarmuziek kwamen inspelen als fill-in voor het interview.

Zogezegd, zo gedaan. We kwamen in de statige villa van Radio Oost aan de Beursstraat in Hengelo terecht waar op dat moment ook de studio gevestigd was. Daar gingen voor het eerst met twee stukken - *Cavatina* van Stanley Myers en *Oriental* van Enrique Granados - *On Air*.

Niet Live trouwens, want het hele interview inclusief muziek werd van tevoren opgenomen op band (digitaal bestond toen nog niet) om pas de zondagochtend daarna voor dag en dauw te worden afgespeeld. Voor de spanning maakte dat overigens niet veel uit, zo'n rode lamp *On Air* die aan gaat om aan te geven dat je moet starten is een heel aparte ervaring.

Bij die gelegenheid was ook de gitarist Hans Oosterwal aanwezig die Frank had gecharterd om een stukje solo te komen opnemen voor het interview. Hans was net teruggekeerd van een enerverend Spaans avontuur van meer dan een jaar en druk bezig om in Nederland opnieuw een bestaan als gitaarleraar op te bouwen

Hij speelde *Bailecito* uit *Five South American Pieces* van Pieter van der Staak. Ik vond het een leuk stuk, dus ik vroeg hem naar de titel en kocht het boekje later zelf om te spelen. Die ontmoeting zou uiteindelijk tot het ontstaan van Gitaar Duo DOS Amigos leiden.

Frank Meijer had een voorliefde voor het organiseren van gitaarevenementen zoals voorspeelavonden met Fris en Chips, ensembleavonden of zijn geliefde kampvuuravonden op de NIVON-camping *De Hoch* en daarbij kwam ik ook in aanraking met de ensemblemuziek van Pieter van der Staak.

Zodoende maakte ik kennis met Van der Staak's composities, maar desondanks bleef hij voor mij een enkele naam tussen velen. Een Nederlandse naam, dat wel (dat kwam toen niet zo gek vaak voor in mijn repertoire).

Toen het Gitaar Duo DOS Amigos eenmaal begon te lopen, hoorde ik wat meer over Hans' loopbaan in de muziek en daar dook de naam Pieter van der Staak vaker op, want hij was een goede collega geweest toen Hans nog vakdocent gitaar aan het Conservatorium in Zwolle was. Hoe die twee met elkaar hadden kennisgemaakt was me echter onduidelijk.

Het was wel evident dat Van der Staak hem een warm hart toedroeg, want hij kwam persoonlijk luisteren bij Hans' eerste concert (in Hof '88 in Almelo) na zijn terugkeer uit Spanje.

Bij die gelegenheid maakte ik een beetje kennis met hem, een vriendelijke oude man met een artistieke baret met hele verhalen over het Spanje van Generalissimo Franco, en dat dat geen oord was voor een rechtgeaarde democraat en dat het maar goed was dat Hans weer in Nederland was teruggekeerd. Blijkbaar was de sfeer in Spanje na Franco's dood in 1975 zelfs begin negentiger jaren toch nog niet helemaal zoals de bedoeling was. Van der Staak had in ieder geval geen goed woord over voor de *Guardia Civil*: "Een bende fascisten!" zo foeterde hij.

Die gelegenheid in Almelo was geen ontmoeting die me Van der Staak's betekenis voor de gitaarmuziek in Nederland duidelijk maakte. Maar ja, ik stond natuurlijk compleet aan de zijlijn en had geen feitelijke kennis van de Nederlandse professionele gitaarwereld. Wat me wel opviel was dat er bij die gelegenheid diverse mensen uit de Zwolse scene aanwezig waren en daarbij kwamen ook op enthousiaste wijze de Zwolse Gitaarweken ter sprake. Het is echt jammer dat de economische recessie dit festival in de huidige tijd tot Zwolse Gitaar-*dagen* heeft gereduceerd. We hopen in ieder geval dat het in de huidige vorm kan blijven voortbestaan.

Een enkele anekdote ving ik sindsdien nog wel op, en wel over Van der Staak's afschuw van het kopiëren van bladmuziek.

Ik was al een tijdje bezig met bladmuzieksoftware en zette ieder stuk waar ik mee bezig was geweest en voor de toekomst wilde bewaren in elektronische vorm en pdf-formaat om. Zo

kon ik mijn eigen muziekbundeltjes maken, voor eigen gebruik overigens, eens per jaar liet ik mijn collectie in boekjesvorm uitprinten omdat de collectie steeds groeide. Zo maakte ik ook mijn eigen setting van *Bailecito* van Van der Staak, ik vond dat een mooi stuk om ook later nog eens te spelen. Het kwam bij mij in de bundel voor Latin en Pop terecht.

Toen ik in 1998 met de DOS Amigos Homepage begon had ik de site opgedeeld in een stuk voor de muziek, een stuk voor Hans' gitaarlessen (dat hem aardig wat klanten opleverde) en een stuk voor mijn eigen schrijfactiviteiten.

De stukken uit mijn muziekbundels –ik had MIDI-bestanden voor geluid en PDF bestanden voor de bladmuziek- zette ik op de site. Zo ontstond er een groeiende verzameling van stukken die in geluid en op papier beschikbaar waren voor gitaristen wereldwijd (als je tenminste een computer en een printer bezat). Zo ook *Bailecito* van Van der Staak…

Toen Hans dat merkte, raakte hij haast in paniek, want hij vreesde dat Van der Staak ons te vuur en te zwaard een proces zou aandoen als hij zou zien dat een van zijn stukken voor iedereen toegankelijk op Internet stond, temeer omdat hij mordicus tegen kopiëren van bladmuziek was. Ik zag dat niet zo zwaar in, maar om Hans een plezier te doen heb ik het stuk maar van de site gehaald.

Toen zag ik ook een paar voorbeelden van Van der Staak's uitgaven met de rode balken over de pagina om de kopieermachine te ontregelen, waardoor je de sleutels en de eerste noten niet kon kopiëren!

Ik was echt verbaasd, ik had nog nooit zo'n primitieve vorm van kopieerbeveiliging gezien. Misschien was het effectief, maar het verduisterde het zicht op de noten ook voor degene die er *wel* goed geld in had gestoken! Zou Sony daar de kunst van hebben afgekeken om klanten nog meer onder curatele te zetten met Digital Rights Management dan degenen die de muziek kopieerden? Wel, de tijd heeft deze actie inmiddels achterhaald, via Internet en elektronische media kun je nu aan heel veel bladmuziek komen. Zowel betaald als gratis.

De tijd verstreek, en over Pieter van der Staak hoorde ik weinig meer, behalve in 2007, het jaar van zijn overlijden. Ik weet niet of Hans als ex-collega nog naar zijn uitvaart is geweest. Daarna viel Gitaar Duo DOS Amigos uit elkaar en hoorde ik er sowieso niets meer van.

Ensemble

Het was na 2007 stil geworden rond Pieter van der Staak, maar in 2012 kwam daar verandering in toen enkele studenten van hem besloten om een gitaarfestival aan hem te wijden dat in Juni 2013 bij Kulturhaus NIHZ in Nordhorn was gepland. Het evenement zou plaats bieden aan een ensembleconcours, ensembleworkshop, masterclasses, concerten en last but not least een documentaire over het leven van Pieter van der Staak. Met als enige eis dat alle muziek op het festival van de hand van de maestro moest zijn.

Het festival had een aantal gasten die bij Pieter student waren geweest of hem anderszins zeer goed kenden. Zo deden onder meer zijn studenten Annette Kruisbrink, Jan Bartlema, Humphrey Baumann en Saskia Spinder mee en was zijn weduwe Maria Hol eregast.

Ik heb de eerste dag niet meegemaakt, maar uit de verhalen die ik hoorde was het ensembleconcours spannend, ik kreeg mee dat het Gitaarkwintet Hengelo gewonnen had. Proficiat mensen! Ook vernam ik dat het avondconcert fantastisch was geweest. De sfeer zat

er zo goed in, dat het napraten met hapje en drankje tot ruim drie uur duurde! En dat zonder slaperige hoofden bij het ontbijt de volgende morgen!

De ensembleworkshop was goed voorbereid, ik kreeg de partijen van de stukken een week van tevoren met de mail. Zo vond ik *Three Comedies*, *Lantern Dance*, *On a Mule in Peru*, *Minstrels and Jugglers*, *Julio* en *Happy End* in de e-post, allen composities van Pieter van der Staak voor ensemble.

Three Comedies was het meest uitgebreide ensemble, drie gitaren en twee melodie instrumenten. Bij het repeteren merkte ik al snel dat ik regelmatig de verkeerde partij nam bij de paginaovergang, dus klopte ik het stuk maar even snel in Sibelius in om te horen hoe het klonk en om losse partijen te kunnen uitdraaien. Het enige nadeel bleek bij het repeteren, mijn maatnummering week af van die van het origineel omdat ik alles achter elkaar had gezet! Eens kijken of daar in Sibelius nog een instelling voor is.

Ik kwam de tweede dag om iets na negen uur binnen. Dat was mooi op tijd, want de ensemblerepetitie begon al om halftien. In twee sessies van twee uur namen we het repertoire met zijn allen door (3 blokfluitisten en 7-8 gitaristen) onder leiding van een dirigent. Nee, niet eentje, zelfs drie dirigenten – Annette, Humphrey en Jan – met assistentie van Maria Hol die heel praktisch (en enigszins opstandig) opmerkte: “Speel maar gewoon wat er niet staat,” en vervolgens de gong bespeelde als vierde stem. Uiteraard had iedereen zijn of haar eigen stijl, wat voor de spelers een mooie les in muzikale flexibiliteit werd. Een dirigent erbij is trouwens prettig, want het is razend moeilijk om zelf in een vrij groot ensemble een strak tempo te houden.

In je eentje je partijtje thuis doornemen is fijn voor het overzicht op je eigen partij, maar met zijn allen spelen is ook bij de repetitie al genieten van het geheel. In alle stukken wist Van der Staak een compositie neer te leggen die meer was dan de som der delen. Ik vond *Three Comedies* erg leuk, vandaar dat er op deze pagina een Sibelius mp3tje staat om af te luisteren.

Nu ik bij mijn webhoster genoeg ruimte heb voor mijn site, kan ik mooi wat foto’s toevoegen van de deelnemers.

Hier zie je Sanna met twee van haar blokfluitleerlingen. Goed gewerkt, jongens, want het was een hele zit met soms lastige partijen voor de melodie instrumenten! Een extra uitdaging bleek het switchen tussen de partijen en hier en daar wat octaveren.

Vervolgens de *Equipe des Guitaristes*, de linkervleugel, van links naar rechts Carla, Mark (ik zei de gek) en Agnes.

En dan de rechtervleugel van ons *Gitarrengesellschaft*, Eveline, Marry, Nelly en Humphrey.

Waar nodig vulden de speciale gasten Arlette, Annette en Jan ook partijen aan. Met nog een speciale vermelding voor Jan die de solo in *Happy End* voor zijn rekening nam.

Vier uur studeren had resultaat, zodat de einduitvoering laat in de middag gladjes verliep. Een leuk project met zijn allen!

Klankbeeld

De ensemblerepetitie en uitvoering gaf inzicht in een aantal aspecten van de composities van Pieter van der Staak. Maar er was meer. En dat werd duidelijk in het klankbeeld, de documentaire over het leven en werk van Pieter van der Staak.

Uit deze documentaire bleek duidelijk dat Annette Kruisbrink, de maakster van de documentaire, niet alleen vaardig is op de zes snaren en in het compositorisch spel op en tussen de vijf lijnen, maar ook in de wereld van scenario, beeld en geluid op het witte doek (vandaag was dat de witte muur achter het podium van Kulturhaus NIHZ). Met als resultaat een integer en goed gecomponeerd klankbeeld van de veelzijdige en bescheiden man die Pieter van der Staak was.

Bewegend beeld van Pieter van der Staak is er weinig, maar de beweging van beelden in de documentaire, citaten van uitspraken, foto's, interviews met leerlingen en niet in de laatste plaats de live-opnamen van de muziek, zorgden ervoor dat dit geen gemis was. De presentatie was levendig en hield tot het einde de aandacht vast. Ik vond de geprojecteerde citaten van Van der Staak's uitspraken een sterk punt in de documentaire, want ze gaven een goed beeld van zijn opvattingen over de muziek en het leven. Hij was in zijn uitspraken scherpzinnig tot letterlijk het einde.

Het verhaal van Pieter van der Staak begon bij zijn grootvader, de negentiende eeuwse Joodse karakterkomiek Abraham de Winter die als een voorloper van de twintigste eeuwse cabaretiers typetjes op het toneel bracht en de toenmalige politiek op de hak nam. Abraham de Winter was de stamvader van een zeer muzikale familie waarin de gitaar en de mandoline een centrale plaats innamen. Zodoende bracht Pieter van der Staak's moeder hem de nodige beginselen van het snarenspel bij. Eerst had Pieter er weinig zin in, maar de gitaar trok ook aan hem, zodat hij autodidact werd.

Hij overleefde de Tweede Wereldoorlog, mede door de naamsverandering naar de puur Hollandse naam Van der Staak, waardoor zijn Joodse afkomst minder opvallend was op de *Ausweise*.

En zo ontspon zich het beeld van een gitarist die bij Andres Segovia, Alirio Diaz en Emilio Pujol in de leer ging, polyglot werd, compositie studeerde, in de kringen van de COBRA groep verkeerde, de klassieke gitaar in Nederland professioneel op de kaart zette, de Zwolse Gitaarweken oprichtte, talloze composities uitgaf waarin de gitaar een voorname rol speelt en bovenal een erudiete leraar was die hart had voor zijn studenten en ze leerde over de grens van hun eigen kunnen, kring en discipline te kijken.

Zo bleef de documentaire me boeien tot en met de aftiteling, want de aftitelrol had als achtergrondmuziek het zowel sfeervolle als virtuoze gitaarduet *Voodoo* dat direct mijn aandacht trok Tot mijn grote plezier kwam deze muziek later op de middag nog live terug in de fraaie uitvoering van het Anido Guitar Duo.

Om kort te gaan: een indrukwekkend klankbeeld dat mij een mooi beeld van de persoonlijkheid en de betekenis van Pieter van der Staak heeft meegegeven.